

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

ВІСНИК
ПРИКАРПАТСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

ІСТОРІЯ
Випуск 17

Видається з 1995 р.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
2010

УДК 371.214.114:94 (4) “1340”

ББК 63.3 (2)4

Мирослав Волощук, Андрій Стасюк

ПРО ПОХІД ПАЛАТИНА ВІЛЛЕРМА IN RUTENIAM У КВІТНІ 1340 Р.

Стаття присвячена участі угорських військ у поході до Галичини в 1340 р. на фоні більш відомої в історіографії виправи Казимира III. Автори переконані в тому, що королівські контингенти, очолювані палатином Віллермо Другетом, були численні за своїм складом, їхня участь у кампанії визначалася кількома попередніми угорсько-польсько-руськими угодами 1335–1339 рр., будучи теж превентивним антитатарським заходом. Завдання короля Карла Роберта полягало в збереженні впливів у Галицькій землі через потенційне обіймання представником династії Анжу польського престолу.

Ключові слова: військова кампанія, палатин Віллерм, Карл Роберт, Казимир III, Угорщина, Польща, Романовичі, Галицька земля.

Вивчення історичного минулого Галицької землі в XIV ст. є одним із найбільш проблематичних у вітчизняній та європейській історичній науці. Складність теми пояснюється не лише зміною системи появи документа в цей період і його подальшої обробки істориками, але, у першу чергу, численними загадковими не до кінця зрозумілими, заплутаними сюжетами, які й без того ускладнюють джерелознавчі потуги вчених, додаючи палеографічну, лінгвістичну складову. Однією з досі не з'ясованих, без сумніву, тем є проблема участі угорського війська в поході польського короля Казимира III in Ruthenia в 1340 р. з метою підпорядкування собі володінь династії Романовичів, яка незадовго до того припинила своє існування по чоловічій лінії, перетворившись на об'єкт суперництва суміжних центральноєвропейських династій.

Наукова актуальність теми зрозуміла з огляду на відсутність яких-небудь спеціальних досліджень на рівні навіть окремої статті чи енциклопедичної нотатки не тільки у вітчизняній, але й у польській, угорській, словацькій і російській історіографії. Весь обраний нами для вивчення сюжет обмежується в літературі XIX – початку XXI ст. кількома короткими абзацами роздумів і розмірковувань, авторами яких були М.Грушевський, Я.Домбровський, Г.Пашкевич, А.Пор, І.Філевич та ін. При цьому кожен із них оперував різною кількістю джерел, узагальнення яких на сторінках єдиної роботи так і не відбулося донині. У той самий час, не проводячи аналізу й критики добре відомих у науці польських наративів (твори Яна із Чарнкова та Яна Длугоша, зокрема, рочник Траски та ін.) і папської документації, актовий матеріал Угорського королівства середини XIV ст. відображає доволі цікаві аспекти як самого походу, так і його учасників.

Метою публікації є максимальне відтворення перипетій участі угорського військового контингенту в бойових діях на території Галичини весною 1340 р. зі з'ясуванням чисельності королівської армії, шляхів її проникнення на схід і вивченням результатів походу. Не менш важливим є встановлення часу повернення учасників кампанії до Угорщини з можливим наведенням обліку понесених утрат.

Період XIV ст. в історії Галича та Галицької землі у військово-політичному плані, безперечно, характеризується подіями 1340–1387 рр. як боротьби за так звану “галицьку спадщину”. Раптова смерть останнього галицько-волинського князя Юрія II Болеслава Тройденовича (1323–1340 рр.) 21 березня 1340 р. [21, с.83] привела до військово-дипломатичної активізації найближчих легітимних претендентів на галицько-волинські землі. Зокрема, свої претензії висловили одразу три представники правлячих європейських династій XIV ст.:

1) польський король Казимир III (Casimirus, 1333–1370 рр.), що доводився Юрію II Болеславу свояком, унаслідок шлюбу першого з дочкою великого литовського князя

Гедиміна (Gediminas, 1275–1341 pp.) Альдоною-Анною, яка, у свою чергу, була рідною сестрою дружини останнього галицько-волинського князя;

2) угорський король Карл Роберт Анжуйський (Carolus Robertus, 1308–1342 pp.), що був спадкоємцем династії Арпадів (895–1301 pp.) та, імовірно, чоловіком Марії Львівни – дочки князя Лева Даниловича (1264–1301 pp.) і угорської принцеси Констанції (дискусія щодо походження королеви Марії триває, зокрема, в останніх роботах С.Сроки, Л.Войтовича, Д.Домбровського та вже, на жаль, покійного Д.Кріштова), з 1342 р. боротьбу за “галицьку спадщину” продовжив його син Людовік I (Lodovicus, 1342–1382 pp.);

3) литовський князь Любарт-Дмитро Гедимінович (Ludbartus, 1340–1383 pp.), що доводився зятем останньому волинському князю з роду Романовичів Леву II Юрійовичу (1308–1323 pp.) [22, с.38–39, 507–509].

Таким чином, з вищенаведених претендентів на галицько-волинські володіння найбільш легітимні права були в Любарта-Дмитра. Другими після литовського князя законними претендентами вважалися угорські королі Карл Роберт і Людовік I і найменш династично обґрунтованими претензіями володів польський король Казимир III, оскільки представники династії П’ястів ніколи на рівні титулатури не виявляли претензій як стосовно географічно ближчої Волині, так і, відповідно, до Галичини. Єдиною підставою, яка вважається в польській історіографії до сьогодення достатньо серйозною, була присутність 29 червня 1338 р. на зустрічі з польським королем невідомого зі східнослов’янських джерел Lothka, згаданого в Дубницькій хроніці XIV ст., як *dux ruthenorum*: “A.D. 1338. circa festum apostolorum Petri et Pauli d. Lothka dux ruthenorum venit in Visegrad cum electo populo militum suorum ad regem Karolum Hungarie, promittens ei omnis amicitie incrementum” [7, s.128; 17, s.108, 193].

За словами вчених, висновки яких фактично були узагальнені на початку XXI ст. у кількох працях відомого краківського медієвіста Є.Вирозумського [34, s.88–89; 35, s.117], під згаданим персонажем слід розуміти Болеслава-Юрія Тройденевича, який, у разі своєї раптової смерті, ніби заповів успадкування власних володінь саме Казимирові, у той самий час заручившись підтримкою і з боку угорського володаря. Досі серйозних спростувань подібній тезі в українській історичній науці не наводилось, окрім статті О.Мазура [26, с.72–79], яка так і не отримала належної оцінки з боку істориків на предмет вірогідності концепції автора.

Зрештою, найбільш підготовленим до військової боротьби за колишні землі Галицько-Волинського князівства виявився саме польський король, який уже 16 квітня 1340 р. вирушив походом на Русь, здобув Львів, пограбувавши князівську скарбницю [14, s.269; 18, s.199–200]. Протягом літа 1340 р., згідно з повідомленнями польського хроніста XV ст. Яна Длугоша, Казимиру III також піддалися інші найважливіші політико-адміністративні центри Руської землі; Перемишль, Галич, Луцьк, Володимир, Сянок, Любачів, Теревовля та Густань [14, s.270].

Проте завоювання польським монархом таких досить великих територіальних володінь упродовж літа 1340 р. (за Длугошем польське військо вирушило в похід у день Різдва Іоанна Хрестителя, тобто 24 червня 1340 р.), без союзницької допомоги видається досить малоімовірним, на що свою увагу звернули ще історики кінця XIX – першої третини XX ст. [27, с.71; 28, s.113; 31, s.57–58; 32, old.947].

Як відомо, ще з 1335, 1338 та 1339 pp. унаслідок проведення кількох зустрічей між провідними центральноєвропейськими монархами в резиденції Карла Роберта – фортеці Вишеград і в результаті укладення польсько-угорської династичної унії, угорський король вважався чи не найбільш близьким союзником Казимира III. Тому не дивно, що у квітневій військовій кампанії 1340 р. узяло участь мадярське військо, очолюване палатином Віллермом Другетом – одним із найвідоміших сановників королівства часів установаження династії Анжу на угорському престолі [8, s.26].

Узагалі така активність угорців у східному напрямі не виглядає дивною ще й тому, що в 1332 р. король був змушений вжити превентивних заходів задля протидії спільним русько-татарським походам до країн Європи, у тому числі – Угорщини. Це повідомлення міститься в анналах, опублікованих О.Райнальдо в 1690 р. [4, s.442] та в праці австрійського історика XVIII ст. Г.Прая [33, s.32]. Регулярні напади відчували на собі також прикордонні польські землі, особливо м. Люблін.

Крім того, судячи зі швейцарської хроніки Іоанна Вітодуранді (Iohannis Vitodurandi Chronica), наприкінці лютого 1340 р. “...multitudo Tartarorum et aliorum paganorum* famis inedia compulsa terram regis Gragowie (Казимир III. – М.В., А.С.) et Ungarie ingressa est...” [6, s.181].

Аналіз хронології, підготовки, організації та проведення досліджуваного походу від квітня-травня 1340 р. (маємо на увазі його “угорську частину”) свідчить про доволі швидке реагування короля Карла на факт смерті Болеслава Тройденовича, адже початок виступу палатина Віллерма припав на “...feria quarta proxima post festum Paschae Domini” [9, s.551], тобто – очевидно 19 або ж 20 квітня 1340 р. – від моменту отруєння галицько-волинського князя 7 квітня. За умов проведення святкувань Воскресіння Христового 16 квітня, мобілізація війська в таких умовах виглядала справою надто непростю, однак, як продемонстрували події, Карл Роберт зумів підготуватися в оптимально короткі терміни. Сам Казимир III вирушив у володіння Романовичів через 9 днів, тобто на саму Пасху [19, s.860].

Узагалі постать представника колишньої апулійської знаті Віллерма Другета в цьому поході не виглядає дивовижною, оскільки ще при житті батька Казимира – Володислава Локетека (1333 р.) – восени 1330 р. той, як указує Ян Длугош, брав участь на польському боці в протистояннях з Тевтонським орденом [14, s.191]. Відтак залучення вже добре перевіреної в боях на боці П’ястів особи до чергової кампанії було цілком закономірним, у тому числі з огляду на посаду палатина, яку він обіймав і яка дозволяла за необхідності й рішення короля управління значними військовими ресурсами, здійснення судочинства та ін.

Згадки про участь королівських сил у військових подіях in Rutenia містяться в кількох угорських дипломах, хоча й усі вони (за винятком єдиного фрагмента) відображають досліджувані події вкрай заплутано та лаконічно – лише з наведенням імен і родових прізвищ окремих учасників (родини Балог, Розгоньї, Сейчі, Текелї та ін.) і то при відтворенні цілком другорядних подій [9, s.551; 12, s.578, 596–597]. Уперше комплексно вони були використані А.Пором у спеціальній статті, присвяченій русько-угорським відносинам XIV ст. [32, old.935–949]. Насамперед щодо досліджуваної проблеми історик запропонував власну хронологію.

На його думку, цілком можливим було те, що Болеслава Тройденовича отруїли не 7 квітня 1340 р. (традиційне датування, установлене ще в XIX ст.), а 25 березня 1339 р. Через 1–2 дні, як вважав учений, польський король Казимир III уже знав про цю подію і на Великдень 28 березня організував перший похід у Галичину, захопивши Львів. 24 червня 1339 р. династія П’ястів провела в східному напрямі наступну кампанію, яка увінчалася взяттям інших міст Галицької землі. У відповідь на польські дії об’єднані русько-татарські сили в 20-х числах лютого 1340 р. спустошили прикордонні землі володінь Казимира.

* Оскільки в цьому поході татар згадуються одночасно й польські й угорські землі, цілком імовірно, що ці “alias paganos” були саме вихідцями з Галицької землі, які підтримували кочівників у їхніх виправах на захід у попередні роки, будучи суперниками діючого князя Болеслава Тройденовича в його намірах закріпити на східнослов’янських територіях позиції П’ястів, зокрема. Саме в такому статусі “русь” фігурує в папських документах, на сторінках актового й нарративного матеріалу королівських канцелярій XIV ст. доволі часто.

Саме на фоні вищеперерахованих подій у Галичині, на думку А.Пора, між польським і угорським королями виникла ідея спільних зовнішньополітичних заходів у східному напрямі, яка мала в перспективі увінчатися укладенням династичного союзу, хоч про роль Віллерма у цих подіях учений змовчав [32, old.943–945]. Таким чином, угорський дослідник вносив суттєві корективи в зазначене питання, ламаючи стереотипи хронологічної сітки подій, які фактично вже прийняли загальне визнання в науці, створивши прецедент для дискусії.

Однак уже в кінці XIX – на початку XX ст. польські історики Я.Домбровський [28, s.113], А.Левицький [30, s.480–485] і Г.Пашкевич [31, s.42] запропонували власну версію подій, у першу чергу, на основі аналізу наративної спадщини П'ястів, відповідно категорично не сприйнявши хронології А.Пора. Усупереч оцінкам і підрахункам угорського вченого, вони припустили, що угорські кампанії у володіння Болеслава Тройденовича могли проходити у два етапи. Уперше Карл Роберт міг надати свою підтримку князеві ще наприкінці 1339 р. після зустрічей у Вишеграді, які почергово відбувалися в червні (можливо, липні) 1338 і 1339 рр., у тому числі за участі Казимира. З боку угрів це була, як вважали, зокрема, Анатоль Левицький та Ян Домбровський, допомога в імовірній війні з татарами. Натомість похід палатина Віллерма, за словами польських учених, мав місце вже після отруєння галицько-волинського володаря у квітні 1340 р. [28, s.113; 30, s.480–485].

Зіставляючи й порівнюючи аргументи сторін, ми переконані в небезпідставності польської версії. Однак у такому випадку сама мета й значення кампанії квітня-травня 1340 р. набувають, на наш погляд, цілком інших характеристик навіть попри брак свідчень джерел, які є в нашому користуванні.

По-перше, стає зрозумілим, що наприкінці 1339 р. (датування згідно з Я.Домбровським) на підтримку Болеслава Тройденовича вирушило військо, яке до весни 1340 р. уже повернулося. Принаймні словосполучення “...in quindenis residentiae exercitus regii”, яке зустрічається в одному з дипломів і стосується предмета нашого дослідження [12, s.542], за словами Г.Пашкевича, означає завершення походу й розпуск війська [31, s.42]. Місія й завдання цього контингенту в межах володінь галицько-волинського князя, як і його навіть приблизна чисельність, нам залишаються невідомими, хоча, з огляду на успішне повернення додому, можна зробити припущення про те, що в жодних бойових діях воно участі так і не взяло. При цьому не зрозуміло також, чи не залишилась якась частина спорядженого в кінці 1339 р. війська поряд із Болеславом, продовжуючи бути гарантом його безпеки.

Останній документ, який стосується персони галицько-волинського князя взагалі, датується 20 січня 1339 р. (надання м. Сянок магдебурзького права) [2, с.187–194], після чого до квітня 1340 р. руський володар на сторінках джерел не згадується, що особливо ускладнює з'ясування вказаної ситуації.

Абсолютно іншою, навіть на підставі відомих нам скупих відомостей, виглядає експедиція під командуванням палатина Віллерма, датована квітнем-травнем 1340 р. Насамперед той факт, що похід розпочався “...feria quarta proxima post festum Paschae Domini”*, тобто 19 або ж 20 квітня 1340 р. (залежно від того, чи рахував автор диплома перший день – 16 квітня), свідчить про швидке інформування прибічників покійного князя Болеслава своїх іноземних союзників про смерть останнього Романовича. Адже за 12–13 днів невідомому на ім'я послові слід було оперативно вирушити з Володимира-Волинського, де відбулося вбивство Болеслава Тройденовича, до Вишеграда, після чого король у такому ж швидкому режимі відправив відповідні інструкції пала-

* Вірогідно, що наведений Г.Феєром акт стосується саме кампанії під керівництвом Віллерма Другета, оскільки відображає події, що відбулися після Великодня. Натомість ми не знаємо нічого про час відбуття до володінь Романовичів першої частини угорського контингенту в 1339 р., про ймовірність чого вказували Я.Домбровський та А.Левицький.

тину Віллерму, який одразу ж розпочав підготовку, а згодом вирушив у похід (не зважаючи на те, що угорці знаходилися в переддень святкування Великодня). При цьому дані актового матеріалу Угорщини кінця 1339 – початку 1340 рр. не засвідчують перебування Другета серед оточення короля [10, s.166; 11, s.328], тому завдання, яке стояло перед монархом і його палатином, було дуже непростим. Особливо стрімке реагування на події в Галичині переконує в тому, що останній мав у своєму розпорядженні військові сили, які не потребували додаткової мобілізації. Імовірно – це були контингенти, які щойно десь на початку 1340 р. повернулися з Галичини (виходячи з версії Г.Пашкевича). Не виняток, що кампанія могла б початися й раніше, однак не відбулася в силу передсвяткових приготувань і можливих домовленостей з Казимиром III.

Для порівняння, польський монарх вирушив на Волинь на 9-й день – 16 квітня 1340 р., тобто на 3–4 дні раніше від Віллерма. Ураховуючи середні темпи просування військ у квітневі дні, коли передгірські й гірські території ще були складними для маршу, ми не відкидаємо, що обидва контингенти могли мати на меті зустрітися в прикордонних землях Романовичів і обумовити характер спільних дій. У такому випадку Другету не було сенсу виступати раніше як з огляду на Великодні свята, так і тому, що довелося б кілька зайвих днів чекати війська П'ястів.

По-друге, наведені угорські акти опосередковано свідчать про достатньо численний склад підрозділів, які відправлялися на підтримку Казимира.

Так, у дипломі від 1341 р., автором якого був суддя королівської курії Павло (Comes Paulus, Iudex Curiae, Domini regis), міститься згадка про участь у військовій експедиції Pethri de Hassagh, що був родом зі Спішської землі [9, s.551]. Аналогічні свідчення про участь інших представників угорської знаті, достатньо відомих у середині XIV ст. чотирьох родин, як, наприклад, Thekule та ін. (загалом близько 10 осіб), знаходяться в збірнику дипломів родини Зічі [12, s.578, 596–597].

Відтак версію польських наративів про те, що буцімто Казимир у своєму розпорядженні мав посередні ресурси: "...Russiam ... in parvo numero intrans..." [19, s.860], можна віднести або ж безпосередньо до персони самого польського короля, або ж вважати такою, яка не відповідала дійсності. Наведена невідповідність у співвідношенні військових сил може засвідчувати насамперед про свідому тенденційність оцінок польських хроністів XIV–XV ст., які, вочевидь, мали на меті відверто применшити роль угорських військ, відобразивши, водночас, велич успіху польської сторони, яка, володіючи посередніми ресурсами, зуміла взяти настільки велику здобич. За браком необхідних аналогічних свідчень з боку угорських наративів того часу (Дубницька, Пожонська хроніки, праці Марка Кальті й Генріха з Мюгельна та ряд інших, створених у XIV ст., чомусь указані події не відтворюють) і руських літописів, а також наявністю лише кількох актів із вкрай опосередкованим змістом відтворити історичні реалії досліджуваного періоду неможливо.

Хоч, з іншого боку, не виключеним є намір Казимира дочекатися свого угорського союзника з огляду на невпевненість у власних силах.

У цілому, сам статус Віллерма (Magnificus vir, Dominus Villermus Drugeth, Palatinus et Iudicus Cumanogum), управління впродовж указанного часу прикордонним із Галицькою землею Спішським комітатом засвідчують про велику довіру з боку короля до вказаного сановника, обіймання посад, які давали йому можливість контролю значних людських і матеріальних сил (підкреслення наше. – М.В., А.С.), необхідних до залучення у відповідальний військовий момент та ін.

Палатин у соціальній і феодалній ієрархії Угорського королівства займав після короля наступний щабель, будучи другою за авторитетом і значущістю особою в монархії, причому зміна династії на початку XIV ст. жодним чином не погіршила його становища. За відсутності самого очільника династії він управляв військовими й судовими справами в країні, іноді очолюючи кампанії за межі країни або обороняючи її

кордони від зовнішніх вторгнень. Зокрема, у XIII ст. відомі приклади участі палатинів у походах на східнослов'янські землі. Так, улітку-восени 1210 р. за наказом короля Ендре II до Галичини зі значним військом (**“в силі т#жці”**) вирушив палатин Пот, метою якого було усунення від влади в столиці князів Ігоревичів і встановлення на престолі малолітнього Данила Романовича. Завдання було виконане [1, стб.724–727].

У березні 1241 р. Porta Russiae (Верецький перевал) оборонявся добірними загонами палатина Діонісія, які все ж не зуміли стримати натиску військ монголів і покинули власні позиції, відступивши вглиб Угорщини [20, s.561].

Натомість комітат/земля Спіша була однією з базових для підготовки й проведення військових кампаній на схід у попередні десятиліття, тут виникла широка мережа фортець, лікарень, активно функціонувала прикордонна охоронна й сторожова служба (як фактично більше ніде на східному чи північно-східному кордоні королівства), активно діяли рицарські ордени, сюди ж із західноєвропейських країн переселялися госпіти (hospites) – найбільш вигідні в господарському відношенні категорії суспільства, головним чином – саксонці та фламандці [29, s.330–541].

Звідси зрозуміло, чому мобілізація війська для кампанії в Галичину відбувалася, головним чином, за рахунок рицарів та обслуги, дислокованої в Спішу, адже це була найбільш готова для подібних заходів територія з відповідно навченими й досвідченими воїнами. Перелік прізвищ учасників походу 1340 р. (Розгоньї, Текелі та ін.) засвідчує їхнє родове походження саме із цих земель.

На основі аналізу угорських актів, М.Грушевським було встановлено, що завершення походу Віллерма до володінь Романовичів не могло відбутися раніше 14 травня 1340 р. [23, с.21, 435–436], відповідно обмежившись періодом не менше трьох тижнів. Проте, коли дійсно угорці повернулися додому, установити важко. Точно відомо, що станом на листопад 1340 р. палатин уже знаходився в Угорщині [11, s.328]. З огляду на те, що тривалість кампанії Казимира була всього близько двох тижнів [15, s.37], ми не виключаємо того, що Віллермо перебував у Галичині набагато довше.

Таким чином, зрозуміло, що основні бойові дії (якщо такі відбувалися, бо про них не маємо жодних повідомлень) могли провадитися хіба в межах історичної Галицької землі, оскільки передислокація військ на Волинь за таких умов вимагала значно більше часу, що принагідно продемонстрували угорські кампанії 1232 та 1234 рр., які проводились Ендре II (Andreas, 1205–1235 pp.) і його сином – галицьким князем/герцогом Ендре (Andreas, 1210–1234 pp.) [1, стб.764–770]. З іншого боку, сам склад угорського контингенту (роди військ, обслуга й т. д.) нам також залишається невідомим і про нього ми можемо хіба здогадуватися на основі порівняльного аналізу військових подій, у яких брали участь королівські війська незадовго до кампанії на схід.

Отже, на основі вивчення низки багатосторонніх дипломатичних переговорів, які відбулися в Угорщині незадовго до отруєння останнього представника династії Романовичів, з'ясування імовірного складу військ під командуванням палатина Віллерма нам зрозумілі мета й окремі аспекти організації походу. Загадковими залишаються перипетії його протікання й безпосередні наслідки для угорської сторони.

Відразу слід зазначити, що відповідь на ці запитання окреслити хоча б частково надзвичайно важко. Адже через відсутність достовірної джерельної бази нам доведеться реконструювати події того часу на основі опосередкованої інформації документів другого плану та власних припущень.

Також, на нашу думку, не зовсім відповідає логічній послідовності хронологія розвитку військових подій весни – літа 1340 р., запропонована Я.Длугошем. Адже здобуття Казимиром III навесні 1340 р. Львова, а влітку того ж року таких прикордонних осередків, як Сянок і Перемишль, виглядає доволі алогічно. Тому гіпотетично припускаємо, що протягом квітня-травня 1340 р. польські війська здобули Сянок, Перемишль і Львів, натомість у цей самий час угорський палатин Віллермо зайняв Тустань, Галич і,

можливо, Теревовлю. Якщо ж відбувся й літній похід Казимира III, у чому свого часу досить мотивовано сумнівалися І.Філевич [27, с.65–66] і М.Грушевський [23, с.437–438], то, очевидно, був спрямований на Волинь. Узагалі, критика І.Філевичем свідчень Я.Длугоша, обґрунтована в тому числі на основі аналізу праць Д.Зубрицького [24, с.35; 25, с.139], є й досі, на наш погляд, переконливою.

При цьому взагалі важко встановити як факт гіпотетичних штурмів (або ж мирної передачі міст), так і характер ставлення місцевого населення до угорців, адже з “Анонімного опису Східної Європи” (“Anonymi Descriptio Europae Orientalis”), поява якої датована першою третьою XIV ст., відомо, що значна прикордонна частина історичної Галицької землі принаймні на початку століття перебувала в складі Угорського королівства. Про такий стан справ, зокрема, свідчить факт сплавлення видобутої в горах солі водами р. Прут (purut) “...per totum regnum (Hungariae. – *M.B., A.C.*) et ad alia regna...” [5, s.47–48]. Оскільки згадана водна артерія розташована на східному схилі Карпатського хребта, цілком вірогідно, що соляні поклади й деякі шляхи їхнього транспортування перебували в руках угорців, проте невідомо, з якого часу.

До цього часу місцева гуцульська говірка містить величезну кількість угорських слів і словосполучень, які, звичайно, могли потрапити в лексику місцевих горян і пізніше – у XVI–XX ст., коли Карпати були природним кордоном між князівством Трансільванія й Угорщиною, з одного боку, і польськими землями – з іншого. Однак, ми не виключаємо таких запозичень і в більш ранній період, особливо в XIV ст., коли династія Анжу впродовж тривалого часу контролювала велику частину Галичини аж до 1380-х років. Зокрема, назва г. Говерла (*Hóvár*) з угорської перекладається як “снігова фортеця” (*hó* – сніг, *vár* – фортеця), будучи, на наш погляд, саме угорською за походженням.

Доволі швидкі успіхи Казимира III у справі приєднання руських територій наштовхнулися на серйозну протидію місцевого нобілітету на чолі з Дмитром Детьком і Данилом з Острова. За повідомленнями тогочасних хронік польського походження, уже під кінець 1340 р. відбувся похід татарських військ на Польщу, спровокований і фактично замовлений представниками руського боярства [13, s.622; 16, s.14; 18, s.199–200]. Такий розвиток подій призвів до тимчасової втрати приєднаних руських територій польським монархом, що яскраво відображено в титулатурі Казимира III протягом 1340–1349 рр. [3, s.1–12]. Однак, наскільки ослабилися (і чи взагалі цей факт мав місце) угорські впливи в прикордонних землях, установити нереально за браком джерел.

Таким чином, угорські зовнішньополітичні інтереси щодо Галицької землі, не зважаючи на зміну династії в самому королівстві, продовжували існувати, активно втілюючись у життя при першій же нагоді. Події 1339–1340 рр. стали одним із подібних приводів чергового відновлення військових кампаній, які, як ми переконані, мали на меті укріпити (та, можливо, захистити від імовірних посягань П’ястів) уже існуючі впливи в прикордонних землях, а також допомогти Казимирові III у справі встановлення протекторату над спадщиною Романовичів. Остання причина розглядалася в контексті цілком вірогідного успадкування представником Анжуйської династії польського престолу (майбутній угорсько-польський король Лайош I, 1342–1382 рр., від 1370 р. *Hungariae, Poloniae Rex*) після смерті діючого монарха, який, згідно з домовленостями 30-х рр. XIV ст., залишив відповідні розпорядження в ході дипломатичних угод, укладених з Карлом Робертом.

Відтак для найближчого оточення короля, та і його самого було вкрай важливим добитися позитивного результату в спільних бойових діях на території Галичини й Волині. Тому монарх, виконуючи умови союзницьких договорів з Болеславом-Юрієм Тройденовичем і королем Казимиром від червня 1338 р., спершу розпорядився відправити на схід контингент з метою захисту володінь руського князя від нападів татар, а згодом, після отруєння останнього – численні загоны задля чергових антита-

тарських превентивних дій і закріплення тут власних впливів. Указані війська були мобілізовані з огляду на брак часу в передвеликодній період здебільшого із числа добре підготовленої військово-служилої знаті й рицарства Спішського комітату під командуванням палатина Віллерма Другета.

Кампанія протікала впродовж 19/20 квітня – не раніше 7 травня 1340 р., будучи, як ми вважаємо, не надто тривалою за часом. Перипетії походу, імовірні обставини взяття міст або ж їх мирної здачі військам союзників залишаються невідомими, і лише з огляду на географію дій Казимира III у північній частині Галицької землі, ми в силі припустити розгортання маневрів Віллермових сил у центральних землях і на південно-східній околиці Галичини.

Загалом короткочасна тактична місія, яка була поставлена Карлом Робертом перед початком кампанії, виявилася виконаною, оскільки майбутні польсько-угорські домовленості, обіймання Лайошем I престолу П'ястів, спільні антилитовські походи 1350–1370-х рр. засвідчили серйозне домінування угорських впливів (посередництвом урядування насамперед польських сановників) не лише в Галицькій, але й у Волинській землі.

Перспективність указаної теми полягає не лише в спробі віднайти в досі не опублікованих середньовічних документах Угорського королівства можливі відповіді на нез'ясовані нами питання, але й у можливості нового погляду на події середини XIV ст. крізь призму сучасних методик дослідження джерел, залучення міждисциплінарних підходів та ін.

1. Ипатьевская летопись // ПСРЛ. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – Т. 2. – Изд. 2. – 938 с.
2. Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть : дослідження, тексти / О. Купчинський. – Львів : Наукове товариство імені Шевченка, 2004. – 1283 с.
3. Acta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej y Archiwum tak zwanego bernadyńskiego we Lwowie / W skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego wydane staraniem Galicyjskiego wydziału krajowego. – we Lwowie: Główny skład w księgarni Seyfartha i Czajkowskiego z drukarni narodowej W. Manieckiego, 1870. – Т. 2. – V. 5. – 287 s.
4. Annales ecclesiastici ab anno quo desinit Ceas. Card. Baronius / Ab O. Raynaldo. – Coloniae Agrippinae: Apud Ioannem Wilhelmvm Friessem juniorem, 1690. – Т. 15 (M.C.XCVIII usque ad annum M.D.XXXIV). – 479 s.
5. Anonymi Descriptio Europae Orientalis / Ed. O. Górka. – Cracoviae : Sumptibus Academiae Litterarum, 1916. – 70 s.
6. Chronica Johannis Vitodurani / F. Baethgen // Monumenta Germaniae historia. – Berolini : APVD Weidmannos, 1924. – Т. 3 (series nova). – 332 s.
7. Chronicon Dubnicense // Historiae Hungaricae fontes domestici / Recensuit et praefatus est M. Florianus. – Quinque-Ecclesiis, 1884. – V. 3 (ad a. 1473. jun.5). – S. 1–207.
8. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis (Anjoukori Okmánytár) / Szer. I. Nagy. – Budapest : A.M. Tud. Akadémia Könyvtár-Hivatala, 1884. – Köt. 4 : 1340–1346. – 679 s.
9. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / Studio et opera G. Fejer. – Budae : Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1832. – Т. 8. – V. 4. – 671 s.
10. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / Studio et opera G. Fejer. – Budae : Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1837. – Т. 8. – V. 6. – 210 s.
11. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / Studio et opera G. Fejer. – Budae : Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1842. – Т. 8. – V. 7. – 404 s.
12. Codex diplomaticus domus senioris Comitum Zichy de Zich et Vasenkeő : in 12 t. / Opera E. Nagy, J. bapt. Nagy et D. Véghely. – Pestini : Editio societatis histor. Hung., 1871. – Т. 1. – 632 s.
13. Joannis de Czarnkow. Chronicon Polonorum // Monumenta Poloniae historica / Ed. A. Bielowski. – Lwów : Nakładem własnym, 1872. – Т. 2. – S. 619–756.
14. Długossii Joannes. Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae : in 10 libros / Komit. red. Z. Kozłowska-Budkowa i inni. – Warszawa : PWN, 1975. – Lib. 9. – 485 s.
15. Kodeks dyplomatyczny Małopolski / Wydał i przypisami objaśnił dr. F. Piekosiński. – Kraków : Nakładem Akademii umijetności Krakowskiej, 1886. – Т. 3 : 1333–1386. – 480 s.
16. Kronika Jana z Czarnkowa / Tłumaczenie J. Żerbiło, opracowanie tekstu i przypisów M. D. Kowalski, przedmowa J. Wyrosowski. – Kraków : Universitas, 2001. – 154 s.

17. Kronika uhorských král'ov zvaná Dubnická / Edoval J. Sopko. Recenzoval R. Marsina. – Trnava ; Banská Bystrica : Vydavateľstvo rak Budmerice v spolupráci s nadáciou Osudy predkov Budmerice, 2004. – 240 s.
18. Rocznik Malopolski / A. Bielowski // Monumenta Poloniae historica / Ed. A. Małeki, W. Ketrzyński, X. Liske. – Warszawa : PWN, 1961. – Т. 3. – S. 135–202.
19. Rocznik Traski // Monumenta Poloniae historica / Ed. A. Bielowski. – Lwów : Nakładem własnym, 1872. – Т. 2. – S. 826–861.
20. Rogerii Carmen Miserabile // Scriptorum Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum / Ed. E. Szentpétery. – Budapestini : Academia Litter. Hungarica atque Societate Histor. Hungarica in partem impensarum venientibus Typographiae Reg. Universitatis Litter. Hung. Sumptibus, 1938. – V. 2. – S. 543–589.
21. Беняк Я. Вигасання галицько-волинської княжої династії / Я. Беняк // Галичина та Волинь в добу середньовіччя : до 800-річчя з дня народження Данила Галицького. – Львів, 2001. – С. 79–85.
22. Войтович Л. Княжа доба на Русі : портрети еліти / Л. Войтович. – Біла Церква, 2006. – 784 с.
23. Грушевський М. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1993. – Т. 4. – 535 с.
24. Зубрицкий Д. Анонимъ Гнезненский и Иоаннъ Длугошь. Латинскія выписки изъ ихъ починеній, статей, относящихся къ исторіи Галичско-Владимирской Руси, за периодъ отъ 1337 по 1387 годъ, съ русскимъ переводомъ, и критическими изслѣдованіями и замѣчаніями / Д. Зубрицкий. – Львовъ : Напечатано въ Типографіи Ставропигіанской, 1855. – 122 с.
25. Зубрицкий Д. Історія древняго Галичско-Русскаго княжества / Д. Зубрицкий. – Львовъ : Типомъ и иждивеніемъ Института Ставропигіанского, 1855. – Ч. 3. – 314 с.
26. Мазур О. “Лотка князь руський, прибув до Вишеграда” : гіпотетична ідентифікація особи / О.Мазур // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2005. – Вип. 7. – С. 72–79.
27. Филевичъ И. П. Борьба Польши и Литвы-Руси за галичско-владимірское наслѣдіе / И. П. Филевич. – С. Пб. : Типографія В.С. Балашева, 1890. – 233 с.
28. Dąbrowski J. Ostatni lata Ludwika Wielkiego 1370–1382 / J. Dąbrowski. – Kraków : Nakładem Funduszu Bucewicza, 1918. – 422 s.
29. Historia Scopusii / Vedecká redakcia M. Homza a St. Sroka. – Bratislava ; Kraków : ETC..., 2009. – V. 1. – 663 s.
30. Lewicki A. Jeszcze w kwestji zajęcia Rusi Czerwonej przez Kazimierza / A. Lewicki // Kwartalnik historyczny, organ Towarzystwa historycznego założony przez X. Liskego / pod. red. A. Semkowicza. – Lwów : Druk i Nakładem Zakładu nar. im. Ossolińskich, 1895. – R. IX. – Z. III. – S. 480–485.
31. Paszkiewicz H. Polityka ruska Kazimierza Wielkiego / H. Paszkiewicz. – Warszawa : Wydawnictwo Kasy imienia Mianowskiego, Instytut popierania nauki, 1925. – 285 s.
32. Pór A. Magyar-rutének érintkezések a XIV-ik században / A. Pór // Századok / Titkar Gy. Nagy. – Budapest : Kiadja a magyar történelmi Társulat, 1904. – Évf. XXXVIII (38). – Old. 935–949.
33. Annales Regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII ad annum MDLXIV / Opera et studio G. Pray, S. J. Sacerdotis. – Vindobonae : Typis Joannis Thomae de Trattner, MDCCLXIV (1764). – P. 2 (Completens res gestas a Carolo I. Roberto ad Wladislavm I.). – 360 s.
34. Wyrozumski J. Kazimierz Wielki / J. Wyrozumski. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo, 2004. – 290 s.
35. Wyrozumski J. Polska – Węgry i sprawa Rusi Halicko-Włodzimierskiej za Kazimierza Wielkiego / J. Wyrozumski // Europa Środkowa i Wschodnia w polityce Piastów / pod red. K. Zielińskiej-Melkowskiej. – Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1997. – S. 111–119.

The article is about the Hungarian campaign in Galicia in the 1340 on a background of the more known in a historiography expedition of the Poland King Casimir III. The authors are sure, that the royal contingents are headed of the palatine Villermus Drugeth were numeral, and their participating in a campaign was determined a few previous Hungarian-Polish-Rus' agreements during 1335–1339, being also a preventive anti-Tatar measure. The king Charles Robert wanted to fix the influences in Galicia, in the process of credible future control of the Anjou-dynasty of the Polish throne.

Key words: military campaign, palatine Villermus, Charles Robert, Casimir III, Hungary, Poland, Romanoviches, Galicia.